

Слободан Продић, *Ранохришћански айологеџа* Марко Минуције Феликс и његово дело 'Окџавије'

Превод са руског и коментари: Слободан Продић

Требиње – Сарајево: Епархија захумско-херцеговачка и приморска,
Митрополија дабробосанска, 2015.

111 стр.

Са благословом Епископа захумско-херцеговачког и приморског др Григорија, у издању ИК „Видослов“, српској јавности пре две године презентована је књига Слободана Продића под насловом *Ранохришћански айологеџа Марко Минуције Феликс и његово дело 'Окџавије'*. С обзиром на то да постоји прво издање – Марко Минуције Феликс, *Окџавије* (превод с руског С. Продић), у издању Епархије далматинске – летимичним освртом на насловну страну новообјављене књиге очекивано је да је реч о истраживачком раду Слободана Продића које носи назив *Ранохришћански айологеџа Марко Минуције Феликс и његово дело 'Окџавије'*. Међутим, књига која је пред нама је дело Марка Минуција Феликса, док се Слободан Продић потписује као преводилац, приређивач и коментатор дела.

Структура књиге другог издања у основи остаје иста као и структура првог: оба издања садрже радове четворице истраживача (проф. др Драгомира Марића, Димитрија Богдановића, А. Б. Ра-

новича, архимандрита Кипријана (Керна)), које је уредник припремио као уводна разматрања у само Минуцијево дело, а затим следи само дело – *Окџавије*, које је коментаришао Слободан Продић. С друге стране, допуна коју доноси друго издање јесу одељци: „Уместо предговора“, у ком аутор разматра потребу да се на српски језик преведе и приреди друго издање дела као што је *Окџавије*; потом одељак „Неколико речи о Марку Минуцију Феликсу и његовом делу“, у склопу којег су укорпорирани радови горепомнутих аутора и у склопу којег нам уредник нуди списак литературе која пружа опширније податке о Марку Минуцију Феликсу и његовом делу; и, на послетку, одељак „Уместо поговора“, у ком редактор укратко коментарише стил самог дела, након чега покушава сликовито да актуелизује *Окџавија* давши му вредност у савременом тренутку. Такође, нови су и бројни коментари пропраћени пригодном литературом, као помоћним средством за упознавање са детаљнијим ин-

формацијама везаним за тему коју обрађује књига. Колико је шире друго издање, говори нам податак да прво издање има свега двадесет и две фусноте, док друго издање има стотину шездесет и осам фуснота. Дobar део грађе уредник је пронашао у Интернет ресурсима, због чега је читаоцима олакшан приступ опширнијим информацијама на дате теме.

На питање ко је био Марко Минуције Феликс, тешко је дати одговор. Информације до којих су дошли истраживачи понуђене су читаоцу у уводним разматрањима. Сва четири истраживача се начелно слажу у својој оцени Марка Минуција Феликса, за кога кажу да је највероватније писмен, речит и образован човек, по занимању адвокат, да је незнабожац, пореклом из Северне Африке са боравиштем у Риму, који се у зрелом животном добу обратио у хришћанство. Време у које се смешта Марков живот зависи од чињенице датирања самог списка, а аутори то чине у извесном сасгласју, од 2. до почетка 3. века.¹

¹ Проф. др Драгомир Марић Марка Минуција Феликса смешта у крај 2. века. Димитрије Богдановић остаје недоречен по питању настанка дела, износећи, при том, могућност да је дело настало пред крај 2. века као и могућност да је дело настало почетком 3. века. А. Б. Ранович, с друге стране, сматра да је дело настало у првој четвртини 3. века. Кипријан (Керн), постављајући временски оквир, даје временски период између 175. и 248. године као период настанка дела. Свакако, овом питању

Оквирно, спис је датиран између 175. и 248. године (19. стр.), а тај период се поклапа са раздобљем у ком је хришћанство у односу на јудаизам, у очима римског друштва, препознато као самостална и недозвољена вера. За припадност хришћанству верници су кажњавани, а држава је иницијативу гоњења препуштала локалној заједници. Марко Минуције Феликс засигурно живи и дела у таквом историјском контексту, што објашњава писање дела какво је *Окшавије*. Своје дело Минуције Феликс пише за римску интелигенцију, која се ставља на чело друштва у борби против хришћанства. Спис *Окшавије* настаје са циљем да разбије предрасуде римске интелигенције о Христовој личности и учењу, обесмисли римске заблуде и оправда хришћанство.

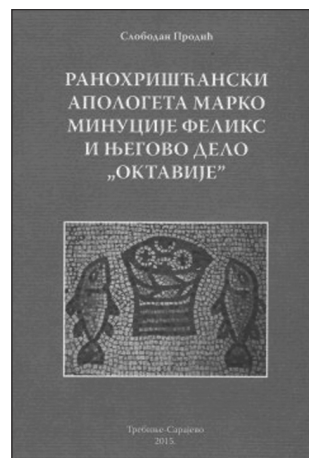
Марко Минуције Феликс своје дело *Окшавије* пише на латинском језику, а за превођење другог издања Слободан Продић је консултовао пет издања изворника. Важност *Окшавија* је у томе што је оно „један од првих покушаја апологетског богословског трактата на Западу“ (22. стр.) и „најстарији споменик хришћанске књижевности и патристи-

у прилог би ишло и разрешење односа између Марковог *Окшавија* и Тертулијановог *Аилопетешикума*, написаног око 197. године. У случају да се Тертулијан служио Марком, *Окшавијан* је настао пре 197. године, док, с друге стране, ако се Марко служио Тертулијаном, онда је поменути спис настао након 197. године. По овом питању истраживачи су подељеног мишљења.

ке на латинском језику, ако се не рачуна старолатински превод Библије (Итала) и спис о страдању скилитских мученика (180. год.)“ (12. стр.). Писан је лаким и разумљивим језиком, што га чини и данас лако читљивим. Томе доприноси и чињеница да има „веома добру и литерарно оправдану композицију“ (13. стр.). „Састав дела је снажан и пун живота“ (10. стр.). Спис је конципиран у форми дијалога, „по обрасцу Цицероновог трактата *О природи бојова*“ (16. стр.). Подсећа и на Цицероново дело *О ирорицању*, као и на Сенекина дела *О ирровиђењу* и *О иразноверју* (10. стр.). „Његова фабула је једноставна“ (13. стр.). Садржај дела је подељен у пет засебних целина: увод (1–4. глава), Цецилијева беседа (5–13. глава), међуговори (14–15. глава), Октавијева беседа (16–38. глава), закључак (39–41. главе). Срж дела су две беседе у којима је описан философско-теолошки дијалог двојице пријатеља, Цецилија и Октавија.

Марко Минуције Феликс у уста првог беседника, Цецилија, ставља ставове и аргументе римске интелигенције, побијајући хришћанство. Због тога, Цецилије може бити схваћен као корпоративна личност која обједињује читав пагански свет. Било да је историјска или пак фиктивна личност, он је оличење већинске, римске интелигенције. Цецилијева беседа доноси величање римске, античке културе, религије и философије. У њој можемо да сазнамо о римској гносеологи-

ји, космологији, традиционалној религиозности и римском култу. Говор је често поткрепљен митовима и примерима из историје. С друге стране, беседа износи и оптужбу против хришћанства (9–13. глава), која се у великој мери заснива на недовољном познавању хришћана. Хришћани су оптужени за култове који нису били прихватљиви за основне критеријуме римског друштва, због чега је оспорено само хришћанство, а хришћани, као припадници друштва, маргинализовани. Под знак питања је, такође, доведена хришћанска монотеистичка и есхатолошка теолошка мисао. Цецилијев говор је добро осмишљен и убедљив, тако да на размишљање може да подстакне и савременог човека. Ако је човек хришћанин, читањем Цецилијеве беседе биће му понуђен задатак да преиспита себе и своја веровања и убеђења, пре него што своје мишљење изнесе други беседник који ће дати одговор на постављена питања. Вредност Цецилијеве беседе састоји се у изнетим информацијама које могу бити важне савременим истраживачима у покушају креирања стила живота и психолошког профила римског грађанства, као и статуса

хришћанства у предконстантиновском периоду. Незнабожачка мисао је схваћена као изазов времена од стране хришћанских апологета и зато Марко Минуције Феликс, у свом спису, настоји да понуди одговор. То и чини у беседи коју произноси Октавије, по коме и само дело носи назив.

Марко Минуције Феликс, устима Октавија, износи своју апологију хришћанства. Аутор се показује као врсни теолог који успешно расправља на теме хришћанске гносеологије, хришћанског креационализма, хришћанске есхатологије и хришћанског монотеизма, а своје ставове потврђује позивајући се на јелинска философска достигнућа, наводећи читаву плејаду јелинских философа и мислилаца којима припада „ауторитет, и древност и разумност“ (70. стр.). Њихова философска учења Октавије ишчитава у хришћанском кључу, ослањајући се тиме на јелинску културу и утемељујући хришћанску веру на римским (античким) основама. Његова примедба да су многи помишљали „да, или су данашњи хришћани философи, или су древни философи били хришћани“ (70. стр.), најбољи је показатељ тога. На основу философа, Октавије побија и традиционална веровања римског друштва, обесмишљавајући римско паганство. Он оспорава римска веровања у разна бића и разне митове, римско практиковање различитих обичаја и пракси многобожачких

култова, као и римске богове. За њега, на пример, римски богови нису ништа друго до обоготворени људи, због чега их он исмева. Занимљив је начин на који исмева римске богове због њиховог изгледа где је, на пример, Нептун исмејан због светлозелених очију, Минерва због плавих очију, а Дијана из Ефеса због „огромних груди“ (76. стр.), што читаоца наводи на помисао да наведене физичке особине нису биле друштвено прихваћене у Римском царству у 2. и 3. веку. Октавије критикује и саму Римску империју, њен постанак и развој, као и праксу одавања поштовања цару као „богу“, која је постојала у Римском царству, а која је вероватно, кулминирала у периоду после владавине Антонина Пија и Марка Аурелија. Полемишући са римском културом, Октавије осуђује Римљане што избегавају сусрете са хришћанима, што мрзе хришћане и клевећу против њих, везујући римско нечовештво за активност демона. С друге стране, он у свакој прилици хвали хришћански начин живота, покушавајући да га учини примамљивим и читаоцу. На крају, иако се позива на философе, Октавије своју беседу поентира закључујући да хришћани живе онаквим животом о ком философи могу само да говоре, а који не могу да досегну. Такав закључак је инспиративан и даје право да се запитамо да ли су савремени хришћани постали, попут античких философа, људи који о хришћанском жи-

воту говоре, а у ствари га не живе? Октавијева беседа настаје као плод ауторовог хришћанског убеђења и начина живота. У беседу је уграђен доживљај молитвене заједнице којој је аутор припадао и о којој сведочи када наводи примере хришћанског начина живота. Аутор је, поред свега, у беседу интегрисао своју ученост и адвокатско образовање, давши беседи озбиљност, док је своју реторску вештину искористио како би оповргао римске клевете, у многоне засноване на непознавању хришћанства.

Дело *Октавије* засигурно ће остати упамћено као печат једне епохе, због чега је и његов превод важан за боље разумевање те епохе. Међутим, какву важност дело доноси савременом друштву питање је на које није лако дати одговор. Преводац и приређивач другог издања сведочи да су му за прво издање приговарали да „данас једноставно не постоји потреба, да се узалуд троши труд и време и све остало како би се штампале књиге за којима више не постоји потреба“ (5. стр.). Међутим, он ипак штампа и друго издање с мотивом да буде „од помоћи данашњем читаоцу да се упозна са животом раних хришћана на просторима који су били под власти Рима“ (7. стр.).² Такође, у одељку

² Продић, када говори о намени издавања ове књиге, излаже наду да ће читалац *да обрати пажњу на то да су и простори на коме и ми данас обитавимо такође у то време били изложени снажном утицају незнабо-*

„Уместо поговора“, Продић прави паралелу између 2. и 3. века и 20. века. Посматрајући паралелно оптужбе римског света према хришћанима и оптужбе комуниста 20. века према хришћанима, он препознаје потенцијалну опасност која прети Цркви и данас, а чији су креатори „заговорници идеје маргинализације хришћанских вредности у савременом свету“.

Поновна актуелизација ранохришћанског апологетског дела има за циљ да укаже на проблем савременог друштва. Међутим, чини се да у својим страховима преводац одлази предалеко. Неоправдано је осудити хришћане за држање „незнабожачких обичаја попут ‘Дана заљубљених’, не проматрајући, при том, сам садржај светковина, као и могућности да се светковинама“ подари хришћанска нота, поготово ако те „светковине“ имају потенцијал да се протумаче у хришћанском кључу. Поједини црквени празници, иако имају паганска изворишта, пронашли су пут до црквеног календара тако што су били интегрисани од стране хришћана у Цркву, док је самим празницима била дата хришћанска димензија. Хришћани су преосмишљавали

штва, да шрагове тога осећамо још увек и да, када се све то узме у обзир, у сјису Марка Минуција Феликса још увек постоји и те како јуно дејства који указују на употребу да заиста пажљиво анализирамо све „феномене времена садашњег“ и да себе и своје ближње олако не прећуштамо истима... (7. стр.).

и давали нову ноту реалностима које је формирало друштво, било оно паганско, било хришћанско. Октавијев покушај да накалеми хришћанско уверење на римско мисаоно тле, формирано од стране античких философа, најбољи је показатељ тога. Међутим, дело *Октавије*, свакако, треба да буде актуелизовано у савременом свету с циљем да подстакне на размишљање не само противнике хришћанства, већ саме хришћане, који су, чини се, сами себи највећи противници. Читајући *Октавија* савремени хришћани треба да се запитају да ли су, у односу на хри-

шћане о којима пише Марко Минуције Феликс, назадовали, претворивши се у незнабошце против којих је писао сам аутор? Да ли би хришћани, између 2. и 3. века, који су своју веру сведочили својим животима, били поносни на нас и у којој мери? Можемо ли кренути корацима раних хришћана и нашу веру посведочити нашим начином живота? Одговори на та питања били би актуелизација *Октавија* и награда Слободану Продићу за труд и рад при издавању поменутог дела.

Ђорђе Гојић

Thomas Buchheim, *Gottesbeweise als Herausforderung für die moderne Vernunft*

Tübingen : Mohr Siebeck, 2012.
(Collegium Metaphysicum; 4).

Докази о постојању Бога као изазови за модерни ум

Једнозначно сучељење ума и религије делује, након критике религије у 19. веку и критике ума у 20. веку, философски наивно и историјски непросвећено. Тиме сасвим нови сноп светлости пада на пројект о доказима о постојању Бога (*Gottesbeweise*), које су чиниле представе о Богу у општем мишљењу, како у религији тако и у философији, аргументативно пријемчивим.

Овде је реч о прилозима аутора као што су Свен Андерсен, Томас Бухајм, Маркус Ендрес, Маркус Габријел, Јенс Халфвезен, Фридрих Хермани, Гунар Хендрикс, Аксел Хитер, Кристијан Илес, Антон Фридрих Кох, Армин Крајнер, Џон Лесли, Матијас Луц-Бахман, Фридо Рикен, Фридерике Шик, Ролф Шенбергер, Кристоф Швобел, Роберт Шпеман, Ричард Свинбурн, Петер ван Инваген.